

Válka zbraní, nebo válka lidí?

V časopise L'armement č. 42/1994 byla uveřejněna anotace knihy se stejným titulem, jako je název tohoto článku, kterou napsal Marc Défourneaux. Pro zajímavost uveřejňujeme její zkrácené znění.

* * *

„Potřebuje tlačítková válka ještě lidi? Bude lidský mozek nahrazen umělou inteligencí?“ To jsou jedny z mnoha otázek, na které s nepopíratelným smyslem pro stručnost a často s jistým sklonem k paradoxnímu vyjadřování se snaží autor odpovědět.

Autor, zaměřený na vědecké a technické otázky, vstoupil do operační oblasti, jak připomíná jeden z jeho názorů: Technologická válka se superponovala na tisíciletou válku, avšak nenahradila ji.

Citát generála Pattona „Války se vedou zbraněmi, avšak vyhrávají je lidé“ je vedoucí myšlenkou knihy.

* * *

Vede nás technický pokrok k válkám mezi roboty, nebo dodává prostě novou formu věčnému boji mužů, v němž může pěšák „zabít“ tank nebo letadlo raketou odpálenou z ramene, avšak v němž může být sám zabit pouhou kulkou? Článek hledá odpověď na tuto otázku.

„Problémy a rizika, před nimiž stojí Severoatlantická aliance v oblasti bezpečnosti, nemají tutéž povahu jako v minulosti“, konstatovaly hlavy států v Římě v listopadu 1991 na vrcholném setkání Severoatlantické aliance. Dva roky po pádu berlínské zdi vůbec neriskovaly, že si budou odporovat, avšak šly dále za tuto pravdu a pokusily se definovat nová ohrožení, která je nutno brát v úvahu, a techniku potřebnou k tomu, aby jim bylo možno čelit, jako jsou antirakety, průzkumné systémy a vhodné logistické prostředky. Naproti tomu, pokud jde o lidi, prostě konstatovaly, že „naše ozbrojené síly se přizpůsobí novým úkolům tak, že budou méně početné a pružnější“.

Ještě o dva roky později v těchto diskusích stále převládají politicko-průmyslová hlediska. To dokazuje trvalou platnost strategických úvah o všeobecné tendenci, která spočívá v přizpůsobování potřeb obrany potřebám techniky, namísto aby byly tyto úvahy převedeny na jednoduché průmyslové zřetele.

To zajisté vyplývá z určité logiky, protože je nesporné, že technika zaujala určující místo za druhé světové války, ještě více během studené války a konečně v konfliktu o Kuvajt: „Jestliže se bojiště, které musíme brát v úvahu dnes, natolik liší od bojiště z roku 1940, není to proto, že se změnila geografie nebo topografie, nýbrž je to především výsledek technologického vývoje“, prohlásil francouzský ministr obrany v roce 1983.

Také je nesporné, že se počty vojáků na bojišti snížily v důsledku mechanizace a automatizace mnoha bojových úkonů, až na kosmickém bojišti vojáci nejsou vůbec: strategická obranná iniciativa nepředpokládala, že na palubách družic budou piloti nebo střelci. Takže, kdyby bosenští Srbové měli chuť nám čelit v kosmu družicemi nebo mezikontinentálními raketami, s jakým zápalom bychom byli připraveni bránit lidská práva a „nový světový řád“

v bývalé Jugoslávii bez ohrožení jediného lidského života, a to díky výhodám naší technologie! Avšak oni měli ten špatný nápad čelit nám na zemi, v horském a zalesněném terénu a dokonce v zastavěném terénu, pomocí minometů a samopalů, které i když nejsou posledního vzoru, přesto zabijí člověka, jakmile ho zasáhnou. Podobně vypadá velmi srovnatelná situace v Somálsku; je to hořká pilulka, především po nadšení z války v Perském zálivu v roce 1991, z níž někteří učinili trochu uspěchané závěry, že od nynějška je válka pouze otázkou elektroniky.

Za této nové světové situace, k níž se musí naše obrana přizpůsobit, přejdeme k „válce zbraní“ vedené na dálku techniky a tlačítky, nebo zůstaneme u věčné války lidí, i když bude „modernizována“? Nahradí umělá inteligence lidský mozek, nebo zůstane člověk vždy v boji nezbytný?

Elektronika všeobecně a umělá inteligence zvláště nesporně revolucionizovaly válečné „umění“ tím, že umožňují postřehnout to, co by nemohlo postřehnout žádné ucho, žádné oko ani žádný lidský mozek, například zjistit letoun a změřit jeho polohu na dálku desítek a stovek kilometrů. Nicméně je to pravda především v souvislých prostředích, jako je atmosféra nebo kosmický prostor: jakmile radiolokátor zjistí kovový předmět pohybující se velkou rychlostí ve vzdušném prostoru, děje se tak s nekonečně vyšší účinností ve srovnání s lidským okem a radiolokátor z toho může usuzovat, zda jde o vetřelce nebo o letící čápy. Na zemském povrchu, když magnetický detektor zjistí pod zvadlým listím kovový předmět, může se jednat o starou plechovku od konzervy stejně jako o minu. Stejně, když tepelné čidlo zjistí zdroj tepla na louce, nepostačuje to k přijetí závěru o přítomnosti bojovníka, stejně jako nelze usuzovat o přítomnosti proudového motoru, jakmile se zjistí horské místo na chladném nebi: pro rozlišení bojovníka od krávy nebo divočáka je nutno vytvořit skutečný termický obraz; především, pro vyhodnocení a využití obrazu tak složitého, jako je přítomnost člověka v úseku pozemního bojiště, je nutno vždy použít lidské inteligence.

Lidská inteligence má zřejmě omezení, především v rychlosti působení, v kapacitě uvažování, avšak přesto nebyla dosud překonána. Jestliže zbraně „strategické obranné iniciativy“ nemají na palubě žádného pilota, není tomu jenom proto, že vyžadují schopnosti zjišťování a rychlosti výpočtů, které se vymykají možnostem lidského mozku, ale také proto, že se od nich nepožaduje provádět složité taktické úvahy, které musejí respektovat zvláštnosti terénu a manévry nepřítel.

Nahrazení lidského mozku umělou inteligencí předpokládá matematické modelování prostředí, v němž je nutno působit. Prostředím, jehož modelování je nejjednodušší, je kosmický prostor, kde je nulový tlak a kde, až na výjimečné manévry, předměty opisují dráhy přesně definované gravitačními zákony. Dokonce v atmosféře, i když je složitější, je možno také nahradit „živého“ pilota pilotem automatickým pro let z bodu A do bodu B po nejkratší trati. Pro pozemní vozidlo však „nejkratší cesta“ často znamená objíždět příkopy, balvany a kmeny stromů, nebo dokonce domy v zastavěném terénu; to je pro robota velmi nesnadné. Dnes by bylo technicky možné nechat letět letoun z Prahy do Brna s „robotem-pilotem“, avšak nelze svěřit „robotu-řidiči“ přepravu cestujících autobusem z ruzyňského letiště do středu Prahy.

Jestliže nelze pozemní válku vyjádřit rovnicemi jako válku pod mořem, ve vzduchu anebo v kosmu, není tomu tak proto, že věci jsou na zemi jednodušší, nýbrž naopak, protože tam jsou složitější. Přesto pozemní válka nutí intelektuály k úsměvu: na stupnici prestiže dostávají „palmu“ války, které jsou dostatečně jednoduché, aby mohly být vedeny skromnou

umělou inteligencí nějakého robota, namísto aby vyžadovaly rozsáhlé vypětí lidské inteligence.

Zkuste matematicky modelovat činnost ve městském prostředí, jako je Praha, pro „robota-řidiče“, nebo prostředí Bejrútu, Sarajeva nebo Mogadiša pro pozemního „robota-válečníka“, jaké vídáme ve filmech! Zkuste modelovat terén výcvikového prostoru Boletice! V hrubých rysech je to zřejmě možné pro použití řízené střely s plochou dráhou letu, která se spokojí s sledováním „makroreliéfů“, aniž by se starala o „kotrbatost“ povrchu anebo o činnost na zemi, avšak to absolutně nestačí pro pozemní boj, možná kromě rovinatých a pouštních oblastí. „Rovná poušť bez překážek ... byla jediným válčištěm, kde bylo možno plně aplikovat principy války v teoretické formě,“ napsal maršál Rommel o válce v poušti v roce 1942. Tento poznatek platil v ještě větším měřítku v roce 1991 v kuvajtské poušti, avšak v horském a zalesněném terénu, stejně jako v městských oblastech, musí teorie ustoupit pragmatismu, protože nelze sestavit matematické modely vhodné pro programování robotů. Umělá inteligence je tudíž nepoužitelná a nemůže nahradit inteligenci lidskou; dokonce technická převaha výzbroje ztrácí svůj význam, protože maskovací možnosti v přírodě snižují účinnost elektronických detekčních systémů, takže musejí zasahovat lidé na malé vzdálenosti vedení boje, často bez těžkého pancéřování, se zřetelem k požadavkům terénu.

Boj střely a pancíře je věčný, ale také asymetrický: na straně střely technologie dodala pěšákovi možnost zničit těžký tank nebo letoun pomocí rakety odpálené z ramene; avšak na straně pancíře ho technologie ponechala téměř tak zranitelným, jako byl jeho prehistorický předchůdce. V době balistických raket je možno zemřít výstřelem z pušky: v roce 1963 byl držitel nejmodernější jaderné síly na světě zabit v Dallasu dvěma kulkami z pušky a o dvacet let později byl jeden z jeho nástupců málem zabit výstřelem z pistole, když se připravoval zahájit studium amerického kosmického štitu.

Jistí lidé nyní říkají: „Proč klesat na technologickou úroveň protivníka a bít se na zemi, když disponujeme letouny a raketami? Postačí řešit problém na dálku hromadnými údery letectva nebo řízenými střelami s plochou dráhou letu, jako se to podařilo za války v Perském zálivu!“ Především v bývalé Jugoslávii se započalo, na rozdíl od Kuvajtu, s vysíláním pozemních vojsk v sestavách, které byly velmi zranitelné odvetnými operacemi. Nacházela se přece v podmínkách nejhorších pro vedení pozemního boje, které nebylo možno vyloučit hromadnými údery, i kdyby jim byla poskytována přímá letecká podpora, nebo podpora způsobem více „technologickým“ - působením proti nepřátelským letounům: to je situace, v níž mělo dojít k první vojenské akci v historii Severoatlantické aliance na konci února 1994.

Dále, vzhledem k této zranitelnosti vojsk Spojených národů, byla vojenská síla protivníka zřejmě mnohem slabší než irácká armáda v roce 1991, avšak její zranitelnost byla rovněž nižší, a to v jistých ohledech. Saddám Husajn si chtěl hrát na velkého pána s dobře organizovanou armádou, zejména s letectvem s centralizovaným velením. Doplatil na to, protože několik „chirurgických“ dobře umístěných úderů stačilo k vyřazení jeho bojového letectva; naproti tomu, jeho obsluhy balistických raket, rozptýlené a decentralizované, vytvářely velké problémy koaličním silám, stejně jako je vytvářely - na jiných místech a za jiných okolností - rozptýlené milice v Libanonu anebo v troskách bývalé Jugoslávie. Je tomu tak proto, že organizace do integrovaných systémů, i když je přednostní cestou k účinnosti, je také zdrojem zranitelnosti. V mezním případě je možno likvidovat účinnost úplně integrovaného systému zničením jediného z jeho prvků jediným přesným úderem;

naproti tomu, pro zničení hrozby polovojenských skupin je nutno je pronásledovat individuálně a pobít je až do posledního bojovníka.

Konečně, i když připustíme, že existuje několik klíčových cílů, jejichž zničení v malém počtu postačuje k vítězství ve válkách, je nutno je zasáhnout, tj. zjistit, zaměřit jejich polohu a rozpoznat je. Za války v Perském zálivu v roce 1991 byla většina cílů nepohyblivé cíle, tj. cíle, které bylo možno zjišťovat družicemi a snadno rozpoznat, ať šlo o tanky v okopech na hranici Kuvajtu, nebo o strategické objekty umístěné v Bagdadu nebo v jeho okolí: proti prvním z nich bylo možno působit koberci pum a proti druhým přesnými samonaváděcími zbraněmi. Metoda pumového koberce je dnes považována za nepřijatelnou v zalidněných oblastech a použití samonaváděcích zbraní je technicky nesnadné proti pohyblivým cílům a cílům maskovaným v přírodě anebo v obydleném místě. Zajisté je ještě možné provádět „chirurgické“ údery „inteligentními“ zbraněmi proti takovým cílům, avšak za předpokladu, že voják na zemi - nebo v letounu letícím pomalu v malé výšce, tj. za stejných podmínek zranitelnosti - je zajistí, lokalizuje, rozpozná a označí „inteligentní“ zbraní, laserem pro označování cílů, jako to dělala letadla v Alžírsku pomocí dýmových granátů.

Technický pokrok nahradil dýmový granát laserem pro označování cílů, avšak princip se nezměnil: technologie může snížit určitá rizika, avšak nevyloučí je všechna, zejména při získávání průzkumových údajů ať o cílech, nebo o manévru. Průmyslové národy mají tendenci na to zapomínat a nechávají se ukolébat nebezpečnou a nerozvážnou pýchou: protože umějí přenést válku do technologických podmínek, zapomínají občas na to, že zabývá palba a nikoli technologie, a protože uměly přenést válku do vzduchu a do kosmického prostoru, aby se vyhnuly pozemnímu boji, občas se chytají naivní naděje, že pozemní boj zcela vyloučí. Návrat na zem je velmi tvrdý, jakmile při příležitosti postkoloniální války, teroristické akce nebo nepokojů ve městě, nebo dokonce při operaci na „udržení“ míru zjistí, že jediným způsobem, jak získat průzkumové údaje a vést boj, je zasadit vojáky do dotyku s nepřítelem. Psychologická válka je superponována na tisíciletou válku, avšak nenahradila ji; zbrojní technologie znásobila moc lidí, avšak nevyřadila je.

„Války se vedou zbraněmi, avšak vyhrávají je lidé,“ pravil generál Patton. O půl století později zůstalo toto tvrzení od základu platné až do „technologické“ války mezi Východem a Západem; je platné ještě více v nynější situaci. Průmyslové národy by měly o této situaci uvažovat, protože v té míře, v jaké použijí technologické schopnosti k vyslání jaderných raket z jednoho kontinentu na druhý, ztratí morální schopnost vystavit svoje muže k obraně svých zásad.

Je pravdou, že při nynější porodnosti se člověk stává „vzácným zbožím“. Neboť co je vzácné (čeho je málo), to je drahé. Řešením není obcházení skutečnosti: je-li člověk „drahý“, je to dalším důvodem k tomu, aby byly věnovány rozpočtové prostředky na hledání prostředků vhodných napomoci tam, kde existuje skutečná potřeba bojovat, a tam, kde je člověk nejzranitelnější, to jest na zemi a v dotyku s nepřítelem.

JN